

— O mém životě kdybych měl mluvit, tak by to byl román

Rozhovor s panem Antonínem Holomkem jsem zaznamenala na MG v Brně v červnu roku 1971. Pan Holomek, tehdy sedmdesátiletý, přišel na zasedání společensko-vědní komise Svazu Cikánů-Romů (SCR, srpen 1969–březen 1973) na pozvání svého syna „Miloše,“ jak se doma říkalo Doc. Ing. RSDr. Miroslavu Holomkovi, CSc., předsedovi SCR. Předseda chtěl, aby se členové společensko-vědní komise dověděli z úst pamětníka, jak dříve žili Romové. Protože členy komise byli i Češi, kteří romsky neuměli, hovořil pan Antonín Holomek česky. Romský rozhovor – bohužel příliš krátký ve srovnání s „románem“, který by o svém životě mohl pan Holomek vyprávět – se podařilo natočit v romštině o přestávce zasedání.

Výpověď pana Antonína Holomka je nesmírně vzácná z několika důvodů. Na prvním místě je téměř neuvěřitelné, že syn poloslepé „cikánské“ nádenice, polosírotek týraný otčímem, kluk, potulující se od Roma k Romovi, žebrající a nucený i krást, aby přežil, dovedl vychovat své tři děti tak, že ve společnosti zaujaly prestižní místo – mimo jiné i díky svému vysokému vzdělání. Docent, inženýr, kandidát věd – akademické hodnosti, které získal například syn Miroslav – rozhodně není málo.

Těch několik informací, které o svém životě řekl pan Antonín Holomek, představuje tedy vzácné historické svědectví.

Značná část vyprávění se týká „prastipenu/prastibenu“. To je výraz, který je těžko přeložit do jiného jazyka. Vztahuje se k internímu soudu v komunitě moravských (a českých) Romů, ale zároveň znamená i provinění (zejména provinění proti rituální čistotě) a také trest vyloučení z komunity,

| Antonín Holomek se ženou Rozinou a vnučkou Leontínou | foto MRK |

který romský soud určí podle závažnosti provinění. Výpověď pana Holomka je tedy velice zajímavá i z hlediska kulturního.

A konečně: pan Antonín Holomek byl jedním z posledních moravských Romů, kteří ještě plyně hovořili romsky. Většina mluvčích moravské romštiny byla za druhé světové války vyvražděna a z těch, co přežili, mluvili romsky jen někteří. Ze tří dětí pana Antonína Holomka uměl dobře romsky syn Miloš. Dcera Emilie (viz předchozí příspěvek „Elinka vypráví“) sice romsky zpívá, romsky rozumí, ale už nemluví. Jak je to s třetím synem Standou žijícím v Německu, nevíme.

Pan Holomek se svého dialektu důsledně drží. Ačkoli v se tazatelka ptá ve slovenské romštině, opakuje-li po ní její otázku, řekne ji romštinou moravskou.

Rozhovor je téměř neupravený. U českého překladu jsme se snažili zachovat co největší shodu s romským originálem. Nejde tedy o překlad umělecký, nýbrž o převod, který zájemcům o romštinu pomůže orientovat se v jazykovém projevu pana Antonína Holomka.

Šaj tumendar phučav vareso pal tumaro dživipen?

O mém životě kdybych měl mluvit, tak by to byl román.

Budte tak hodný – můžu se vás zeptat na něco o vašem životě?

O mém životě kdybych měl mluvit, tak by to byl román.

Aven ajso lačho, vakeren romanes.

Kana somas tikno, ta somas bijo dad. Daj has man Romni, dad has man gadžo. Mro dad mulas, kana has mange devatenáct měsíců. Pales ačhila e daj Romeha. He odova man marlas. Kerlas mange *strašně zle*. Phandelas man, marlas man, hjaba. Me skušinavas har džukel. Jov man nanavidinelas, hoj som gadžestar.

Budte tak hodný, mluvte romsky.

Když jsem byl malý, byl jsem bez otce. Matku jsem měl Romku, otce gádže. Můj otec umřel, když mi bylo devatenáct měsíců. Pak měla maminka Roma. Ten mě bil. Dělal mi *strašně zle*. Přivazoval mě, bil mě, pro nic za nic. Já zkoušel jako pes. On mě nenáviděl, že jsem od gádže.

Keci čhave sanas tumen khere?

Šovedžene.

Kolik vás bylo doma dětí?

Šest.

Ola aver čhave has tiž gadžestar?

Na, trine Romendar. Me phiravas Rom Romendar, mangavas mange maro. Gadže man

A ty ostatní byly také od gádže?

Ne, od tří Romů. Já chodil od Romů k Romům, žebrał jsem o chleba. Gádžové mi

denas te chal, e muroren lenge pasinavas,
e gurumñen, he keravas všelijaka buťa, kaj te
čaluvav.

Tumari daj – kerelas buťi?

Phari buťi kerelas. Pre jekh jakh has korri.
Kucinlas o barra pro droma, deš rup¹ lelas
vaš o metros. He phirelas te mangel, avoka,
kaj te čak pes uživinel.

Jov man nanaviďinelas, o otčimos, har
barilom avri, denaštom lestar he somas ke
mro papus. He mro papus man taki na di-
kheldas rado. Taki man tradelas te mangel, kaj
te phiravav leske chaben varavo vaj avoka.

Me piravas te bašavel „skořápki“.²

S'oda „skořápki“?

Bašavavas skořápki, kaj man te uživinav.
Skořápki orechendar. Asavi kulička, a samas
třeba štar pandž džene, havoka amen d'eli-
nahas, havoka has.

dávali jíst, pásl jsem jim krůty, krávy, dělal
jsem všelijaké práce, abych se najedl.

A vaše maminka – pracovala?

Dřela. Byla slepá na jedno oko. Roztloukala
kamení na cestě, dvacet korun (dosl. deset
stříbrných)¹ brala za metr. A chodila žebrot,
tak, jen aby se uživila.

On mě nenáviděl, otčím, když jsem vy-
rostl, utekl jsem od něj a byl jsem u svého
dědečka. A můj dědeček mě taky neměl rád.
Taky mě honil žebrot, abych mu přines nějaké
jídlo nebo tak (něco).

Já chodil hrát „skořápky“.²

Co jsou to „skořápky“?

Hrál jsem skořápky, abych se uživil. Ořecho-
vé skořápky. Taková kulička, a bylo nás třeba
čtyři, pět, tak jsme se dělili, tak to bylo.

1 Korunová mena sa začala v Rakúsko-Uhorsku používať v roku 1892 a zotrvala až do zániku monarchie. Pred týmto tzv. korunovým obdobím boli menou toliare, razené od r. 1553 zo striebra. Pomer strieborného toliara ku korune bol 1 : 2, teda jeden toliar mal hodnotu 2 koruny. V niektorých rómskych dialektoch sa dodnes v súvislosti s peniazmi používa slovo *rup* striebro, strieborný, pričom sa rešpektuje pomer, ktorým bola hodnota peňazí vyjadrená. Keď som pred nedávnom navštívil pána Stojku v Hájskom neďaleko Nitry, poslal svojho syna kúpiť malinovku a podal mu „pánž rup“, päť strieborných, čiže desaťkorunovú mincu. (pozn.: Rastó Pivoň)

2 Skořápky – hazardní hra, postavená na pokleslé formě jinak klasického eskamotérského triku, tzv. palmáži. Pojmenování je odvozeno od původně používaných tří skořápek z vlašských ořechů a chlebové kuličky. Hráč vsadí a hádá, kde je či není kulička umístěna. Po zpravidla slibném prvním uhodnutí následuje řada prodělečných pokusů. Těmito manipulačními kousky bavili kejklíři obecnost už od středověku, pod názvy „Hra s poháry“, „Becherspiel“, „Cups and Balls“ nebo také Boskovy poháry (podle kouzelníka Bartholomea Bosca, který hru proslavil na jevišti). Historikové kouzelnictví se domnívají, že tato hra vznikla v Asii a do Evropy se rozšířila přes Řecko a Řím. Těto domněnce nasvědčují i archeologické nálezy.

Řecký spisovatel-epistolograf Alkifrón (2.stol.n.l.) o této hře podal písemný doklad s popisem kočovných kejklířů. Podle něj při vystoupení položili kejklíři na stoleček tři misky dnem nahoru a pod každou malý obrázek. Když misky nadzvedli, nic pod nimi nebylo a vzápětí byly obrázky objeveny na nejnemožnějších místech. (pozn.: Anna Žigová)

| „Skořápky“ jak je na obraze „Šarlatán“ ztvárnil Hieronymus Bosch |

Pales služinavas ko rezňikos, a odoj kera-
vas až dešupandž hođini d'iveseste he avoka
ča vaš'da chaben.

Love tumen na delas?

Me na dikhavas love, ča o chaben. Na kera-
vas ke leste dluho, trin čhon čak. Pales gej-
lom ke mri piraňi, ke lende somas. Laha ačh-
lom la piraňaha he phiravas už le šivdadeha
(sastreha) pal o fori, už has mange feder.

No ta pales taki phiravas pal o fori, kaj
has prastipena.³ Prastipena pes phenelas, te

Pak jsem sloužil u řezníka a tam jsem dě-
lal až patnáct hodin denně a jen za jídlo.

Peníze vám nedával?

Peníze jsem neviděl, jen jídlo. Nedělal jsem
u něj dlouho, jen tři měsíce. Pak jsem šel ke
své milé a byl jsem u nich. S ní jsem začal
žít, s mou milou, a chodil jsem s tchánem po
trzích, už jsem se měl líp.

No a pak jsem taky chodil po trzích, kde
byly „prastipena“.³ „Prastipena“ (pl.) se říkalo,

³ Prastipen/prastiben – vyhnanství. Instituce „prastipen“ odpovídá internímu soudu, který dodnes funguje ve skupinách Olašských Romů, Kalderašů a dalších. Zde se označuje výrazem „kris“, ten však s obsahem pojmu „prastipen“ není zcela totožný. Pod výrazem „prastipen“ se rozumí nejen soud, ale i trest, který soud určí pro provinilce – „prasto“ (vyhnance). Výrazu „prasto“ odpovídá v některých (olašských) dialektech slovo

o Rom gejlahas preko čaro, e Romňi preko čaro, tak čivlas pes prič oda čaro. Odova už pes zničinas. Te gejlahas romňi preko leske-ri stad'i – te diňahas třeba sto korun vaš e stad'i – tak čivlas prič už. Te chalahas džukles, tak už leha na vakernas, 'da Roma. Has odstaveno oda Rom.

A te chalahas grastes?

Ke savore na. *U všechých to nepanovalo.* Jekh šaj chanas grastes, jekh na chanas. Ale džukles te chalahas, ta has už prasto. Kana has prasto 'da Rom, tak už leha na vakernas. He pales phirnas pal o fori he svolavinenas – amaro paňalo svolavinelas – le Romen, kaj te les len odolestar, oda prastipnastar, kaj t'avel maškar amende har čisto manuš. Ta moste pijelas avri lebkatar, e mulestar, moste pijelas avri o paňi. Teprv les očistinenas. He pales pes kerlas bari trachta, jov moste po-ťinlas savoro korkoro odova Rom... *Co mám ještě dodat? Toho je moc a moc. Ale ešť řeknu, dyš jsem byl malý,* he na has man, so te chal, tak čoravas. Thode man andro kher, somas

když Rom překročil mísu, Romka (když překročila) mísu, tak se ta mísa vyhodila. Něco takového se už zničilo. Když žena překročila jeho (mužův) klobouk – mohl za ten klobouk zaplatit třeba sto korun – tak už ho vyhodil. Kdyby byl snědl psa, tak už s ním nemluvili – ten Rom. Už byl odstavený ten Rom.

A kdyby byl jedl koňské maso?

Tak všichni ne. U všechých to nepanovalo. Někteří směli jíst koně, někteří (je) nejedli. Ale kdyby byl snědl psa, tak už byl „prasto“ (rituálně nečistý, odsouzený). Když ten Rom byl „prasto“, tak už s ním nemluvili. A potom chodili po trzích a svolávali – náš „paňalo“ (romský starosta) svolával – Romy, aby ho z toho osvobodili, z toho prastipenu, aby přišel mezi nás jako čistý člověk. A musel vypít z lebky, toho mrtvého, musel vypít vodu. Terve pak ho očistili. A pak se udělala velká hostina, on to všechno musel sám zaplatit, ten Rom... *Co mám ještě dodat? Ještě řeknu,* že když jsem byl malý a neměl jsem co jíst, tak jsem kradl. Dali mě do vězení, byl jsem

„marime“ nebo „magerdo“. Jak vyplývá z informace pana Antonína Holomka, provinění znamená porušit zákony rituální čistoty anebo nedodržet tradiční sociální normy.

V roce 1980 jsem zaznamenala v Příbrami rozhovor s paní Szerynkovou (tehdy padesátiletou) pocházející z rodu českých Romů „šlajfřů“ – brusičů. (Jako jediná z celé své početné rodiny přežila genocidu za druhé světové války). Rozhovor byl veden v češtině, protože paní Szerynková řeč svých rodičů znala už jen pasivně. Tématem její výpovědi byl rovněž tradiční romský soud a „vyhnanství“ – užívala pro ně však výraz „prásiben“. Jinak se její informace téměř ve všem shodovaly s údaji pana Holomka. Rozdíl byl v tom, že v rodě Szerynků (a patrně i jiných českých Romů) byl do „prásibenu“ dán i muž, který opustil manželku a děti, začal žít s jinou a o původní rodinu se nestaral. Pokud chtěl, aby ho „z prásibenu vytáhli“, musel se k rodině vrátit. Pořídil-li si dítě s jinou, musel na ně platit, aby se „do prásibenu“ nedostal znovu.

U „slovenských“ Romů usedlých několik století v osadách u vesnic a tedy více ovlivněných slovenským prostředím, se sice zákony rituální čistoty rovněž dodržují (například platí zákaz jíst „nečisté“ maso, koňské, psi, zákaz jíst zbytky jídla z předchozího dne, zákaz užívat stejnou nádobu pro vaření a pro jiné účely, atd.), avšak proces soudu, trestu, exkomunikace a „vynětí“ z exomunikace ztratil obřadnost a formalizovanost.

duj berš. He phandle mange vasta, visinavas avokáke duj hoďini. Avlom avri, keravas ko zedňíka varavo časos, pales kšeftinavas le grastenca, tak has mange krapinka feder.

Sar pes kada kerelas? Kaj cinenas kole grasten?
Gadžestar kinavas grasten, zas bikenavas. Odova pes paruvlas le grastenca. No tak so hinke? Jo! Pales za Rakuska, kana mro dad – oda otčimos – denaštas kathar o sasi, andal o vojsko, dezertinlas, ta phirelas pal o veša, garuvlas pes. He mudarlas man, našavlas, kaj te phirav te mangel maro, hoj som parno, hoj dostajinava buter har 'da kale manuša. Dicki has odhozena oda čhave vaj Roma kale. Ale me somas parno, tak me savoro sežeňinavas. O gadžija man denas maro, jarre, čiken, he savoro, že avoka phiravas gav gavestar. He anavas andro veša le otčimoske, kecivar našti rakhavas len, har len o hajna tradine avri angal'oda placos, kaj pes garuvenas. Rodavas len pal o veša, rovavas, čhavoro! He noša⁴ pro dumo, he pernango somas. Rodavas len pal o phagerde haluski, har pal o kašstore. He moste davas šola, piskinavas, o šola davas, kaj te pes mange ozvijánenas. Ozvinenas pes mange, len rakhavas, he trvinlas oda aj hoďina, he po duj hoďini, har amen rakhahas. O dezentira has třebas trin štar Roma. Has oda dezentira. He phirenas te čorel, raťi čornas, he avoka pes živinenas.

tam dva roky. A svázali mi ruce a visel jsem takhle dvě hodiny. Vyšel jsem ven a dělal jsem u zedníků nějakou dobu, pak jsem kšeftoval s koňma a už mi bylo krapánek líp.

A jak se to dělalo? Jak jste ty koně nakupoval?
Od sedláka jsem koupil koně a zase jsem ho prodal. To se handlovalo s koňma. No a co ještě? Jo! Potom za Rakouska, když můj otec – ten otčím – utek z armády, z vojska, dezertoval, tak chodil po lesích, schovával se. Mlátil mě, ničil, abych chodil žebrat, že jsem bílý, že dostanu víc než ty černý lidi. Vždycky byli odstrčení – ti černí chlupci nebo ti (dospělí) Romové. Ale já byl bílý, a tak jsem všechno sehnal. Selky mi dávaly chleba, vajíčka, sádlo a všechno, a tak jsem chodil od vesnice k vesnici a nosil jsem to otčímovi, kolikrát jsem je nemohl najít, když je hajní vyhnali z toho (jejich) místa, kde se skrývali. Hledal jsem je po lesích, brečel jsem – (byl jsem) dítě! Plachetku⁴ na zádech a bosý jsem byl. Hledal jsem je podle ulámaných větviček a dřívěk. A musel jsem pískat, pískal jsem, pískal jsem, aby se mi ozvali. Ozvali se mi, našel jsem je, a trvalo to i hodinu, i dvě hodiny než jsme se setkali. Dezertéři byli třeba tři, čtyři Romové. To byli ti dezertéři. A chodili krást, v noci kradli a tak se živili.

4 „Noša“ – v západoslovenské i moravské romštině může znamenat i (proutěnou) nůši, ale i plachetku (deku, kus pytloviny), ve které se nosily na zádech náklady nejružnějšího typu. Ve východoslovenské romštině se označuje výrazem „zajda“.

So čorenas?

Savoro, kachňen, balen, pales o pralja kernas – komory – anda pralja kedenas o čikena, o jarre, he avoka pales pes živinenas. He pales mra da chudenas o šelune he čhivenas len avri, he me phiravas e čhavenca pal o cize manuš. He rovavas, trindžene samas, rovahas, ňiko amen na lelas. Až man dozved'indom, hoj man odoj ehi varavo papus vaj tetka, tak odoj džavas. Odoj chvila somas, zas avlas avri mri daj andal o stariben, tak zas pes tulinlas.

Kaj sovenas tumen?

Pre phuv. Amen has cehra, he tel oda cehra sova-has, kecivar has amenge pro muj jiv, har perelas, vaj sapaňuvahas, te has oda linaje, ta sapaňuvahas třebas, oda cehri has amen všalijaka, čak nalache, třebas e pitlendar kerdo, e gonendar kerde – asave vjeci. Tak amen skusindam strašně but, odova pes na del aňi te vakerel. Kakanak, kakanak o čhave *se mají strašně dobře*. Kakana mange mre čhaven vichovindom, ehi man trin čhave, haven muklom te studinel, starinavas man, ke-ravas pre lende, kaj te len avel so nejfeder.

Romňi man ehi romaňi, le Tomašiskeri phen, le doktoriskeri, leskeri phen ehi manca.

Den laba duma romanes vaj gadžikanas?

Me vakerav romanes he gadžikanas. No jó! Romňaha vakerav većinou romanes, kana sam dujdžene, e čhavenca vakerahas gadžikanas. Šunen, hinke pal odova prastiben. Kana romňi sohlas avreha, tak taki la thovnas andro prastiben. Kana romeha avreha, taki la thovnas andro prastiben.

Co kradli?

Všechno, slepice, prasata, potom dělali „pralja“ – komory – z komor vybírali sádlo, vajíčka, a tak se živili. A pak mou maminku chytli četníci a vyhodili ji a já chodil s dětma po cizích lidech. A brečel jsem, byli jsme tři, brečeli jsme, nikdo nám nic nedal. Až jsem se dověděl, že mám nějakého dědečka a tetu, a tak jsem tam šel. Byl jsem tam chvílku, maminka se zase vrátila z vězení a zase se toulala.

Kde jste spali?

Na zemi. Měli jsme stan, pod tím stanem jsme spali. Kolikrát jsme měli na obličejích sníh, když padal, nebo jsme promokli, když to bylo v létě, tak jsme promokli třebas, ty stany jsme měli všelijaké jenom ne dobré, z pytlů udělané, z pytlů – a takové věci. Zkusili jsme strašně, to se ani nedá vypovědět. Teď, teď se děti mají strašně dobře. Teď jsem si děti vychoval, mám tři děti, nechal jsem je studovat, staral jsem se, dělal jsem na ně, aby se měli co nejlíp.

Ženu mám Romku, Tomášova sestra, toho doktora, jeho sestra se mnou žije.

Mluvíte s ní romsky nebo česky? (gadžovscky)

Já mluvím romsky i česky. No jó! Se ženou mluvím většinou romsky, když jsme spolu, s dětmi mluvíme česky. Poslyšte, ještě o tom „prastibenu“. Když žena spala s druhým, taky jí dali do „prastibenu“. Když s jiným mužem (něco měla), taky jí dali do „prastibenu“.

Kana rom so vlas avraha?

Na. Odova has lačhes. Odova ništ. Čak e rom-
ni, čak e romni. Rom šaj peske kerlas sokam,
ale romni na.

Soske avka has?

Hoske, hoske, ta hoske? Me džanav hoske?
Oda už me na džanav hoske. Odova has asa-
ve – no. Atoska pes odova na ikrel avoka.

*Keci oda likerlas oda prastipen? Jekh čhon?
Jekh berš?*

Než les lenas avri odlestar. *Třebas* berš vaj duj
berš, *třebas* pandž berš. Odova šaj has porád
andro prastiben. Dokud les na trrdenas avri
odolestar, dokud les odlestar na trrdenas avri,
tak has třeba nadicki andro prastiben. Celo
životos. Dokud leske na kerenas sezeňi he na
vičinenas les, kaj pes te ospravedlninel. Pales
moste pijelas avri lebkatar o paňi.

Kecidžene pes zdžanas pre koda sezeňi?

Kecidžene pes zjedňinenas. Odova has odo-
va: lakro papus, o phuro Spičinovsko, kaka-
na has o Puciras – odova has pandž džene
murša. Čak o murša. O džuvla na. Te has
andro prastipen, ňiko leha na vakerlas –

– aňi leskeri romni na?

Jóó, t'odova jó.

Sostar dživelas ajso manuš? Šaj kerlas buťi?

Buťi šaj kerelas peske, ale hoj leha našti vake-
relas aver. Na kamelas te vakerel, hoj hi pra-
sto. Kana Rom has ando prastiben, has he

A když muž spal s jinou?

Ne. To bylo v pořádku. To nic. Muž si moh
dělat, co chtěl, ale žena ne.

A proč to tak bylo?

Proč, proč, no proč? Já nevím proč. To já už
nevím proč. To byly takové – no. Teď už se
to tak nedodržíje.

Jak dlouho ten trest trval? Měsíc? Rok?

Než ho z toho vysvobodili. Třeba rok nebo
dva roky. Třeba i pět let. Mohl být pořád
v „prastibenu“. Dokud ho z toho nevytáhli,
dokud ho nevytáhli, tak byl třeba navždycky
odsouzený. Celý život. Dokud neudělali se-
zení, nezavolali ho, aby se ospravedlnil. Po-
tom musel pít vodu z lebkky.

Kolik lidí se sešlo na to sezení?

To bylo tohle: její (manželčin) dědeček, starý
Spitinovský, teď to byl Pucíra – to bylo pět
chlapů. Jenom muži. Ženy ne. Když byl (ně-
kdo) v „prastipenu“, nikdo s ním nemluvil –

– ani jeho žena ne?

Jóó, to jó.

Z čeho takový člověk žil? Mohl pracovat?

Pracovat mohl, ale že s ním nikdo jiný ne-
mluvil. Nechtěl s ním mluvit, že je „prasto“.
Když byl Rom v „prastibenu“, tak byla i jeho

leskri romňi andro prastiben, has he leskere čhave andro prastiben. Savore, savore has andro prastiben. Oda rod'ino celo has andro prastiben. Ale jov peske peskra rod'inaha šaj kerlas sokam. Peskeraha. Ale aver džene les na kamenas te džanel. Tak odova has andre celo republika, mik andre Německo. Všadi has Roma, so ikrenas pro prastipena. Všadi.

Ale džanen, pro východno Slovensko oda na has. Odija na. Ale adaj andre Morava, Čechi, ha. Andre Německo najbuter. Němcika Roma najbuter pr'odova ikren.

Šaj phučav, kbatar tumen san?
Čeložničatar. Čeložnica.

Keci Roma bešenas Čeložňicate?
Keci? Andre mro gav has štar hela.⁵ Štar hela. He Svatoboricu už kana lilom mra romňa, tak odoj has už kher. Len has o kher. Tak me odoj ačhlom andro kher. Odoj me už žinavas har manuš.

Komentář k dialektu pana Antonína Holomka

Specifika dialektu vztahujeme povětšinou k „východoslovenské romštině“ (vsl.r.). Se západoslovenskými romskými regionálními varietami (zsl.r.) má moravská romština pana Holomka řadu společných rysů.

Celkový obraz promluvy na sebe upozorňuje mnoha výrazy přejatými z češtiny. Jsou to jednak „citátová slova“ (termín Jana Červenky) – to znamená přímo české výrazy: kana has mange *devatenáct měsíců*; kerlas mange *strašně zle*, a podobně. Dále jsou to (nově) přejatá slova

žena v „prastibenu“, jeho děti byly v „prastibenu“. Ta celá rodina byla v „prastibenu“. Ale se svou rodinou si mohl dělat, co chtěl. S vlastní (rodinou). Ale ostatní lidi ho nechtěli znát. Tak to bylo v celé republice, i v Německu. Všude byli Romové, kteří dodržovali „prastiben“. Všude.

Ale víte, na východním Slovensku to nebylo. Tam ne. Ale tady na Moravě, v Čechách ano. V Německu nejvíc. Němečtí Romové to dodržují.

Mohu se vás zeptat, odkud jste?
Z Čeložnice. Čeložnice.

Kolik Romů bydlelo v Čeložnici?
Kolik? V mojí vesnici byl čtyři „heli“.⁵ Čyři „heli“. A ve Svatobořících, když už jsem se oženil (když už jsem si vzal svou ženu), tak tam už byl dům. Tam už jsem začal bydlet v domě. Tam už jsem žil jako člověk.

⁵ „Hela“ (f.sg.) je slovo původem maďarské: *bely* – místo. Užívá se v západoslovenské a moravské romštině pro „místo“, na kterém žila jedna romská (velko)rodina. Rozšířením původního významu se plurální tvar „heli“ stal označením pro romskou osadu: (romane/amare) heli – (romská/naše) místa = (romská) osada.

přízpůsobená romskému jazykovému systému specifickými adaptačními formanty: „skušnavas“ *zakoušel jsem*, „uživinel pes“ *uživit se*, „odstaveno“ *odstavený*, „svolavinelas“ *svolával*, atd. Ve východoslovenské romštině se v některých případech namísto českých přejatých slov užívá slov přejatých z jiných jazyků (např. „het“ /vsl. nářečí/ namísto „příč“, „vičinelas“ /srbština/ namísto „svolavinelas“, atd.). V jiných případech je ve slovenské romštině běžnější původní slovo namísto přejímky: „ulavahas“ namísto „d'elinahas“, „džidarel pes“ namísto „uživinel pes“, atd.

Fonetická a morfofonetická specifika (*všimáme si pouze těch, která se vyskytují v textu*):

- neměkčí se hláska **l** (ale, ačila, muklom)
- tázací/vztažné adverbium **har jak**, **hoske proč** a adjektivum **havo jaký** začíná náslovným **h** podobně jako v zsl. r. a na rozdíl od vsl. r. „sar“, „soske“, „savo“. Kompozitum s neurčitostním prefixem **vare-** (ně-) a adjektivem „havo“ se zkracuje: **varavo nějaký**.
- přivlastňovací zájmeno „miro, miri; mire“ *můj, má, mí, mé* se vyskytuje ve zkráceném tvaru **mro, mri; mre**
- zdvojené **rr** ve slovech **barra kamení**, **jarre** (pl.) *vejce*, **korri slepá trrdel táhnout**
- lokativ u jmen obcí je zakončen na –u: Svatobořicu už kana lilom mra romňa *ve Svatobořicích už když jsem se oženil*
- ukazovací zájmena v ženském rodě a v plurálu mají stejný tvar jako v maskulinu: **'da** kale manuša *ti černí lidé*; oda cehra (f) *ten stan*
- u zájmen „oda“ *ten, to* se často vypouští počáteční „o“: **'da** Rom *ten Rom*
- po podmiňovací spojce „kaj“ (*aby*) často následuje neprostředně částice „te“ (kterou lze považovat za marker subjunktivu jinak se nelišíciho od prezentního tvaru sloves). Ve vsl. r. naopak částice „te“ je bezprostřední složkou před slovesným tvarem. Zsl.r.: **kaj te** len avel so najfeder *aby jim bylo co nejlépe* (ve vsl.r. by muselo být: **kaj len te** avel...)
- nutnost vyjadřuje neměnná částice **moste** ve spojení s významovým slovesem, které stojí ve tvaru určeném osobou, číslem a časem: **moste pijelas avri** o paňi *musel vypít vodu*; **moste davas šola** *musel jsem pískat*
- nepřímý tvar člene u m. a pl. je **e** (u feminina se v textu nevyskytl)
- spona **ehi je** (nepřibírá rodové a číselnou koncovku jako ve vsl.r.: hino, hiňi, hine)

Následující výrazy jsou jen vybrané ukázky lexikálních specifík v textu porovnané s nejběžnějším výrazem ve východoslovenské romštině.

tikno – cikno *malý*; **džukel** – rikono/rukono *pes*; **(h)avoka, avokake** – avka *tak*; **rezňikos** – masarošis, hintešis *řezník*; **šivdadeha** – sastreha *s tchánem*; **paňalo** – čhibalo, vajda *romský sta-*

rosta; kher – argotický výraz pro syn. *stariben* – bertena, harešta *vězení*; *kinavas* – cinavas *ku-poval jsem*; *cehra* (metateze místo běžnějšího „cerha“) *stan*; *sapaňuvahas* – cinduvahas *mokli jsme*, *šelune* – žandara, šingune, sapa, benga *policajti*, *četníci*; *kakana(k)* – akana(kes) *ted'*; *asa-vo* – ajsa *takový*; *sokam* – chočso *cokoli*; *atoska* – akor; akan *tedy, ted'*; *ikrel* – l'ikerel *držet, do-držovat*

Milena Hübschmannová

Summary

If I were to talk about my life it would be a novel

(An interview with Mr. Antonín Holomek)

Milena Hübschmannová briefly interviewed Mr. Antonín Holomek in Romani during a break of a session of the social science committee of the Gypsy-Roma Union in June 1971. Mr. Holomek had been invited to the committee by his son “Miloš” (as Miroslav Holomek, Ph.D., CSc., chairman of the GRU was called) to speak about how Roma used to live. Mr. Holomek, Sr., gave his speech in Czech, as not all members of the committee knew Romani.

It is almost unbelievable that the son of a half-blind “Gypsy” day worker, a boy tyrannized by his stepfather, a child who wandered from Rom to Rom begging and forced to steal to survive, could rear his three children to be prestigious members of society. (See the preceding interview with Emilie Machálková, Antonín Holomek’s daughter).

Mr. Holomek devoted a considerable part of his interview to “prastipen” – expulsion. The institution of “prastipen” corresponds to an internal court that exists, even today, among Vlax Roma and others. Included in the word “prastipen” is the punishment the court determines for the guilty party. Punishments are meted out for disobeying the laws of ritual cleanliness or ignoring traditional social norms. If, for example, a man ate dog meat, he was condemned to be shunned by all the Roma. Nobody except his family could speak to him. Punishment might last two, three or even more years. After “prastipen” ended, the condemned “prasto” had to invite Roma to a feast. He had to pay for all the food. To purify himself and be freed, he had to drink water from a human skull. A woman was given to “prastipen” if she committed adultery. A man, on the contrary, was allowed to have as many love affairs as he wanted (which was not the case in the community of Czech Roma).

Mr. Holomek’s gadjo father died when the child was nineteen months old. His Romani stepfather beat his stepson for his fair complexion, which constantly reminded him of the boy’s origin. On the other hand, his father “used” the boy’s gadjo appearance when he sent him to beg, as a “white” boy got more food (bread, eggs, bacon) from the peasants than a “black” one. Antonín’s white skin especially helped his stepfather when he and two or three other men deserted from the army in the First World War and hid in the forest. The barefoot and frightened boy, carrying the food he had received from begging, got lost in the woods and whistled in the hopes that his stepfather would hear him.

Eventually, Antonín fell in love with Rozina, the daughter of Holomek, a well-established horse dealer. He was accepted by Rozina’s family, helped with whatever was needed, accompanied his father-in-law to horse markets.

It was with the Holomek's family that Antonín felt happy for the first time in his life. That is why he adopted the surname Holomek.

Mr. Holomek is proud that he gave a good education to his three children; one of them "Miloš" graduated from the Charles University. Antonín usually spoke Romani with his wife and Czech with his children. However, Miloš spoke Romani perfectly and the other two could understand it. (The destiny of Antonín's family is described by his daughter Elinka in the preceding article.)

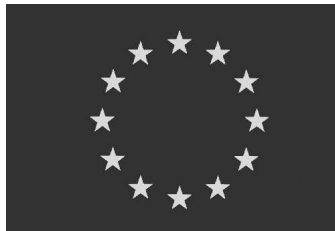
Valerie Levy

Imar som bari, daje miri,
chufav pal e kali piri,
paňi andre čhivava,
haluškici tavava.

Tavava me chabenoro
vaš miro lačho dadoro,
avla khere bokhalo,
mi chal peske, mi čalol.

František Demeter

Romano džaniben - ňilaj 2005
Sborník romistických studií

Vydává Společnost přátel časopisu Romano džaniben
Ondříčkova 33, 130 00 Praha 3
tel.: 222 715 947, e-mail: dzaniben@email.cz, www.dzaniben.cz
bankovní spojení: 161582339/0300

Šéfredaktorka: Milena Hübschmannová
Výkonné redaktorky: Lada Viková a Helena Sadílková
Technický redaktor: Peter Wagner
Sazba: Petr Teichmann
Tisk: PBtisk, Příbram

Produkci zajišťuje nakladatelství G plus G, s.r.o.,
Biskupcova 78, 130 00 Praha 3
tel: 222 588 001, e-mail: gplusg@gplusg.cz, www.gplusg.cz

Náklad: 600 ks
Doporučená cena: 140 Kč
Roční předplatné: 280 Kč (včetně poštovného a balného)

ISSN 1210-8545
Evidenční číslo podle tiskového zákona: MK ČR E 6882

Nevyžádané rukopisy a fotografie se nevracejí. Obsah zveřejněných polemických článků nemusí být totožný se stanoviskem redakce. Podávání novinových zásilek povoleno Ředitelstvím pošt Praha č.j. NP 1360/1994 ze dne 24.6.1994.